

S T R A I P S N I A I

ISSN 1392–1681

KODĖL ŽMONĖS NESTOJA Į PARTIJAS? LIETUVOS GYVENTOJŲ POŽIŪRIO Į PARTINĘ NARYSTĘ ANALIZĖ

AINĖ RAMONAITĖ

Straipsnyje nagrinėjamas Lietuvos žmonių požiūris į partinę narystę, ieškant atsakymo, ar ir kodėl žmonės nelinkę stoti į politines partijas. Derinant kiekybinę ir kokybinę analizę, straipsnyje nagrinėjamas žmonių požiūris į partijas, atskleidžiami svarbiausi nestojimo į partiją motyvai, įvertinamas partinės narystės potencialas. Analizės rezultatai rodo, kad nemažas žmonių procentas norėtų stoti į partiją, tačiau nėra gavę kvietimo. Vyraujantys nenoro stoti į partijas motyvai yra nesidomėjimas politika, prastas savo kompetencijos vertinimas ir nenoras būti priklausomam. Analizė leidžia teigti, kad menką partinės narystės lygį Lietuvoje geriau gali paaiškinti ne komunistinis paveldas, o partijų nesuinteresuotumas investuoti į narystės plėtrą.

Įvadas

Dalyvavimas politinės partijos veikloje modernioje demokratijoje buvo svarbiausias ir pagrindinis institucionalizuotas būdas piliečiams įsitraukti į politiką daugiau nei vien kas keleri metai atiduodant

Ainė Ramonaitė – Vilniaus universiteto tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentė (el. paštas: aine.ramonaite@tspmi.vu.lt).

© Ainė Ramonaitė, 2010

Straipsnis įteiktas redakcijai 2010 m. balandžio 14 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2010 m. gegužės 3 d.

savo balsą rinkimuose. Masinė partinė narystė yra modernios politinės sistemos (nors nebūtinai demokratinės) požymis ir išskirtinis bruožas, tačiau jau nuo XX a. vidurio pradėta kalbėti apie partinės narystės nuosmukį. Pastaruoju metu, didėjant galimybėms gauti palyginamuosius duomenis iš įvairių šalių, neginčytinai pripažįstama, kad Vakarų demokratijose partijų narių skaičius nuolat mažėja¹. Kai kuriose Vakarų šalyse nuo 1980 m. partijų narių sumažėjo daugiau kaip per pusę².

Nors pripažįstama, kad narių skaičiaus mažėjimas nebūtinai reiškia pačių partijų kaip organizacijų krizę, šios tendencijos kelia nerimą politologams, nes „partijos be narių“ vaidmuo politinėje sistemoje yra visai kitoks nei masinės partijos. Būdama tik „elito“ organizacija, partija netenka teisės reikšti visuomenės interesus. Į partijas imama žiūrėti ne kaip į pilietinės visuomenės dalį, bet kaip į politinę klasę³. Partinės narystės nuosmukis taip pat siejamas su partinio tapatinimosi ir rinkiminio aktyvumo mažėjimu⁴. Taigi ryškus partijų narių nubyrėjimas, regis, keičia patį demokratijos funkcionavimo modelį: iš partinės demokratijos, kurioje partijos veikia kaip esminis visuomenės įtraukimo į politiką mechanizmas, į „žiūrovų demokratiją“⁵, kurioje partijos yra tik rinkimų spektaklio organizatorės.

Vis dėlto, pažvelgus į partinę narystę globaliame kontekste, visuotinės nuosmukio tendencijos nematyti: nors vienose šalyse narys-

¹ Mair R. and van Biezen I., „Party Membership in Twenty European Democracies 1980–2000“, *Party Politics* 7 (1), 2001, p. 5–21; Scarrow S., „Parties without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment“, Dalton R. and Wattenberg M. (eds.), *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2000.

² Van Biezen I., Mair P., and Poguntke T., „Going, Going... Gone? Party Membership in 21st Century“. Paper Presented to the workshop on „Political parties and Civil Society“, ECPR Joint Sessions, Lisbon, April 2009.

³ Ten pat.

⁴ Dalton R. and Wattenberg M., eds., *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2000.

⁵ Manin B., *The principles of representative democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

tė mažėja, kitose tuo pat metu didėja⁶. Tai ypač pasakytina apie naujas demokratijas. Kitaip nei Vakarų Europoje, kur vidutinis partijų narių procentas nuo bendro rinkėjų skaičiaus varijuoja 5–11 proc. ribose, naujosiose demokratijose partinė narystė siekia vidutiniškai 12 proc., o kai kuriuose regionuose (Afrikoje) net 40 proc. Europoje iš bendro konteksto taip pat išsiskiria Pietų Europos šalys, perėjusios į demokratiją kilus trečiajai demokratizacijos bangai: Ispanija, Portugalija, Graikija. Šiose šalyse partijų narių nuo 1980 m. daugėjo. Ypač ryškus teigiamas pokytis Ispanijoje – ten partinių skaičius 1990–2010 m. padidėjo daugiau nei milijonu, o vien 2000–2008 m. – 400 tūkstančių⁷. Tai leidžia manyti, kad partinės narystės nuosmukis gali būti specifinė senųjų Vakarų Europos demokratijų problema.

Kaip šiame kontekste atrodo naujosios demokratijos pokomunistiniame Vidurio ir Rytų Europos regione? Ir partijų pateikiami narių skaičiai, ir apklausų duomenys rodo, kad pokomunistinėse šalyse, priešingai nei kitose naujose demokratijose, partijų narių skaičius yra labai mažas, beveik pats mažiausias iš visų kultūrinių regionų pasaulyje⁸. Negana to, partijų narių skaičius šiose šalyse, palyginti su pirmuoju demokratiniu dešimtmečiu (1990–2000 m.), ne didėja, o mažėja.

Lietuvoje bendras partijų narių skaičius, palyginti su pirmuoju demokratiniu dešimtmečiu, yra padidėjęs, tačiau vis tiek nesiekia nė 3 proc. bendro rinkėjų skaičiaus. Europiniame kontekste tai žemas rodiklis, tačiau ne pats žemiausias: dar mažiau narių partijos turi Latvijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje⁹. Tam tikras partinės narystės didėjimas Lietuvoje susijęs su naujų partijų kūrimusi (ypač Darbo partijos, vienintelės iš naujųjų partijų turinčios plačią organizacinę struktūrą, atsiradimu). Senosios

⁶ Norris P., *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

⁷ Van Biezen et al.

⁸ Norris.

⁹ Van Biezen et al.

partijos didžiausią narių skaičių buvo pasiekusios 2000 m., o nuo to laiko narystė vadinamosiose „tradicinėse“ partijose sumažėjo¹⁰.

Kodėl žmonės Lietuvoje, kaip ir kitose pokomunistinėse šalyse, nelinkę stoti į partijas? Ar tai paaiškinama komunistine šių šalių praeitimi? Ar iš tiesų, kaip dažnai manoma, žodis „partija“ šiose šalyse nepataisomai sukompromituotas ir bendras visuomenės nepasitikėjimas šiomis institucijomis neleidžia išplėsti partinės narystės? O galbūt pačios šių šalių partijos nelinkusios investuoti į organizacinės struktūros stiprinimą? Galiausiai, galbūt menka partinė narystė paaiškinama gilių socialinių skirčių nebuvimu ir politikos individualizacija?

Nors partijų raidai pokomunistinėse šalyse skiriama daug dėmesio, šie klausimai nėra atsakyti. Partijų organizacinė raida paprastai tiriama įvairiose apžvalginėse knygos apie partijų ir partinių sistemų raidą Vidurio ir Rytų Europoje¹¹, yra straipsnių apie partinę organizaciją atskirose šalyse arba atskirose partijose. Tačiau iki šiol nėra nei plačių lyginamųjų tyrimų, kurie leistų atskleisti pokomunistinių šalių partinės narystės specifiką¹², nei tokių nuodugnių partinės narystės tyrimų atskirose šalyse kaip ištisos Paulo Whiteley ir Patricko Seydo studijos apie atskiras Didžiosios Britanijos partijas¹³, kurios leistų suprasti į partiją stojančių arba jų vengiančių žmonių motyvą.

¹⁰ Žvaliauskas G., *Ar partijos Lietuvoje yra demokratiškos?*, Kaunas: Technologija, 2007, p. 264.

¹¹ Pavyzdžiui, Lewis Paul G., *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. London and New York: Routledge, 2000. Jungerstam-Mulders S., ed., *Post-Communist EU Member States: Parties and Party Systems*, Ashgate, 2006.

¹² Išimtimi galima laikyti nebet Ingridos van Biezen 2003 m. knygą, kurioje lyginama Pietų Europos ir kai kurių Vidurio ir Rytų Europos šalių organizacinė struktūra. Vis dėlto tai labiau aprašomoji nei lyginamoji analizė.

¹³ Whiteley P., Seyd P., and Billingham A., *Third Force Politics. Liberal Democrats at the Grassroots*, Oxford: Oxford University Press, 2006; Whiteley P., Seyd P., and Richardson J., *True Blues: The Politics of Conservative Party Membership*, Oxford: Clarendon Press, 1994; Seyd P. and Whiteley P., *Labour's Grass Roots: The Politics of Party Membership*, Oxford: Clarendon Press, 1992; Seyd P. and Whiteley P., *New Labour's Grassroots: The Transformation of the Labour Party Membership*, Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 2002.

Lietuvoje partijų organizacijas išsamiausiai nagrinėjo Giedrius Žvaliauskas. 2007 m. išleistoje jo knygoje smulkiai aprašoma partijų organizacinė raida, vidinės partinės demokratijos taisyklės, skiriama dėmesio ir partinei narystei, tačiau apsiribojama partijų narių skaičiaus dinamikos aptarimu. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute 2005 m. buvo darytas žvalgomasis partijų struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimas, kuriame buvo skirta dėmesio ir partinei narystei, tačiau surinkti duomenys apie visuomenės požiūrį į partinę narystę viešai neskelbti. Nedalyvavimo įvairiose pilietinėse organizacijose (įskaitant ir partijas, bet jų atskirai neišskiriant) motyvai aptarti Rūtos Žiliukaitės¹⁴.

Šiame straipsnyje nagrinėjamas Lietuvos žmonių požiūris į partinę narystę, ieškant atsakymo, ar ir kodėl žmonės nelinkę stoti į politines partijas. Kadangi tai yra vieno atvejo (Lietuvos) analizė, šiuo tyrimu negalima patikrinti hipotezių, kodėl partinė narystė pokomunistinėse šalyse yra mažesnė negu kitur ir kodėl ji toliau mažėja, kitaip negu kitose trečiosios demokratizacijos bangos šalyse. Tačiau nuodugni atvejo analizė gali duoti naujų įžvalgų ir padėti suvokti situaciją giliau nei leistų paviršutiniška lyginamoji analizė.

Straipsnyje derinami kiekybiniai ir kokybiniai metodai. Visuomenės nuostatos nagrinėjamos pasitelkus 2008 m. atliktų giluminių interviu su eiliniaus Alytaus miesto ir Alytaus rajono gyventojais duomenys¹⁵ bei 2005 m. darytos reprezentatyvios kiekybinės apklausos duomenys¹⁶. Derinant kiekybinę ir kokybinę analizę, straipsnyje na-

¹⁴ Žiliukaitė R., „Ką renkamės – laisvę telktis ar likti nuošalyje?“, Žiliukaitė R. ir kiti, *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 20–42.

¹⁵ Tyrimas atliktas kaip projekto „Demokratija žinių visuomenėje: iššūkių ir galimybių analizė“ dalis. Autorė dėkinga tyrimą finansavusiam Lietuvos valstybiniam mokslo ir studijų fondui bei ekspedicijoje dalyvavusiems VU TSPMI studentams: Tadiui Ališauskui, Gretai Mackonytei, Egidijui Mardosui, Rasai Navickaitai, Anastasijai Panasevič, Lukui Pukeliui, Mantui Pupiniui, Sigitai Stankevičiūtei ir Karolinai Urbonaitei.

¹⁶ Apklausa atlikta Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo finansuotam projektui „Lietuvos politinės partijos: struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimas“. Tyrimo vadovas doc. dr. A. Jankauskas, kiti tyrėjai: M. Degutis, A. Lukošaitis, A. Ramonaitė.

grinėjamas žmonių požiūris į partijas, atskleidžiami dominuojantys nestojimo į partiją motyvai, įvertinamas partinės narystės potencialas.

Pirmoje straipsnio dalyje apžvelgiamos teorijos, galinčios paaiškinti (ne)dalyvavimo partijose priežastis. Antroji dalis skirta kokybinių duomenų analizei. Joje naginėjamos partiškumo sampratos, išskiriami piliečių santykio su partijomis tipai. Galiausiai trečiojoje dalyje analizuojamas partinės narystės potencialas ir nedalyvavimo partijose priežastys, remiantis kiekybiniais apklausos duomenimis.

1. Kodėl žmonės ne(be)stoją į partijas? Teorinio modelio paieškos

Dalyvavimo arba nedalyvavimo partijose priežasčių galima ieškoti pasitelkus tradicines politinio dalyvavimo teorijas. Pavyzdžiui, P. Whiteley ir P. Seydas savo Didžiosios Britanijos partijų studijose partinio aktyvumo analizei taiko plačiai žinomą Sydney Verbos ir jo kolegų suformuluotą pilietinio savanoriškumo (angl. *Civic voluntarism*) modelį bei bendrųjų paskatų (angl. *General incentives*) modelį, kurio pagrindas – racionalaus pasirinkimo teorija. Anot pilietinio savanoriškumo modelio, dalyvavimą politinėje veikloje lemia trys veiksniai: 1) turimi ištekliai (pvz., laikas, išsilavinimas); 2) domėjimasis politika; 3) buvimas socialiniuose tinkluose, per kuriuos gali būti įtrauktas į politinę veiklą. Paprastai tariant, žmonės nedalyvauja politinėje veikloje dėl trijų priežasčių: „nes negali, nes nenori, nes jų niekas nekvieta.“¹⁷

Bendrųjų paskatų modelis remiasi klasikine Mancuro Olsono teorija, teigiančia, kad žmonėms racionalu dalyvauti kolektyvinėje veikloje tik dėl selektyvių paskatų, t. y. naudos, kurią dalyvaujantieji gauna individualiai. Tačiau Bendrųjų paskatų modelis išplečia gali-

¹⁷ Verba S., Scholzman K. L., Brady H., *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*, Harvard University Press, 1995.

mų paskatų dalyvauti politinėje partijoje spektrą. Anot P. Whiteley ir P. Seydo, į paskatų modelį įeina: 1) selektyviosios paskatos, prie kurių reikėtų priskirti ne tik rezultato (angl. *outcomes*) paskatas – dėl partinės narystės gaunamas privilegijas, bet ir proceso paskatas, t. y. naudą, kylančią iš paties dalyvavimo; 2) kolektyvinės paskatos, t. y. bendrųjų tikslų siekis; 3) emocinis prisirišimas prie partijos ir 4) dalyvauti skatinančios socialinės normos¹⁸.

Abi šios teorijos yra individo lygio teorijos, galinčios paaiškinti, kodėl vieni žmonės toje pačioje visuomenėje dalyvauja partijų veikloje, o kiti ne. Tačiau jos nepasako, kodėl pokomunistinėse šalyse partinė narystė mažesnė negu Lotynų Amerikoje ar Afrikoje arba kodėl kai kuriose šalyse partijų narių sparčiai mažėja. Kai reikia paaiškinti partinės narystės kaitą ir / arba skirtumus tarp šalių ar regionų, tenka ieškoti teorijų, kurios leistų pažvelgti į struktūrinius visuomenės arba politinių institucijų pokyčius ar skirtumus.

Bandant paaiškinti partinės narystės pokyčius išsivysčiusiose Vakarų šalyse, reikia atsižvelgti į Ronaldo Ingleharto, Ulricho Becko ir kitų teorijas, kalbančias apie postmodernios visuomenės individualizaciją ir „struktūrinės politikos“ nuosmukį. Kaip teigia R. Inglehartas, didėjant žmonių saugumui ir kylant išsilavinimo lygiui, jie vis mažiau linkę dalyvauti kolektyvinėse hierarchizuotose politinio dalyvavimo formose, kur reikia paklusti, o mieliau renkasi nekonvencines individualizuotas dalyvavimo formas, metančias iššūkį elitui¹⁹. Tai reiškia, kad partijoms tampa vis sunkiau pritraukti narių, ypač iš jaunosios kartos, kurioje daugiausia yra postmaterialistinių orientacijų žmonių. Kolektyvinis tapatumas silpsta ir dėl nykstančių socialinių skirčių, kurių pagrindu formavosi Vakarų partinės sistemos. Be to, šiuolaikiniame pasaulyje žmonės turi daug daugiau pramogų, ga-

¹⁸ Whiteley et al., 2006.

¹⁹ Inglehart R., *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997; Inglehart R., *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton: Princeton University Press, 1990; Dalton R. J., *Citizen Politics in Western Democracies*, Chatham, New Jersey: Chatham House Publishers, 1996.

limybių bendrauti, platesnį negu anksčiau priėjimą prie informacijos, taigi, kalbant bendrųjų paskatų modelio sąvokomis, gerokai sumažėjo „proceso paskatų“ dalyvauti partijose reikšmė.

Kitos struktūrinės teorijos skatina pažvelgti į pačių partijų ir rinkimų kampanijų pokyčius. Šios teorijos pabrėžia ne pasiūlą, o paklausą, teigdamos, kad XXI a. partijoms nebėra būtina turėti narių. Visų pirma, dėl televizijos atsiradimo iš esmės pasikeitė rinkimų kampanijos organizavimas: sumažėjo tiesioginės „akis į akį“ agitacijos, rinkėjų lankymo namuose, kuri atlikdavo nariai, padidėjo lyderio ir politinės rinkodaros specialistų reikšmė. Tai patvirtina Pippas Norris duomenys, rodantys, kad pasaulio mastu partinė narystė gerokai didesnė tose šalyse, kuriose mažesnė televizijos skvarba²⁰. Antra, daugelyje šalių buvo įvestas valstybinis partijų finansavimas, dėl to sumažėjo narystės mokesčio svarba²¹.

Žinoma, yra nemaža argumentų, kodėl net ir XXI a. partijoms naudinga turėti narių: 1) didelis partijos narių skaičius didina partijos legitimumą visuomenės akyse, 2) partijų nariai yra lojalūs ir lengvai mobilizuojami rinkėjai, 3) partijų nariai didina paramą partijai rinkimų metu ne tik savo pačių balsais, bet ir mobilizuoja savo draugus, gimines, pažįstamus balsuoti už savo partiją, 4) partijų nariai moka nario mokesť, be to, jie yra nemokama darbo jėga rinkimų metu, 5) partijų nariai veikia kaip komunikacijos kanalas tarp partijos vadovybės ir visuomenės: suteikia informacijos apie visuomenės nuotaikas, aktualias problemas ir kt., 6) iš partijos narių atrenkami kandidatai į įvairius vietinius ir nacionalinius politinius postus²². Tačiau stiprios partinės organizacijos sukūrimas reikalauja daug pastangų, varžo lyderių veikimo laisvę. Svarbiausia tai, kad anksčiau partija be masinės narystės faktiškai neturėjo galimybių laimėti, o dabar ji gali rinktis, ar nori investuoti į narių rekrutavimą, ar ne.

²⁰ Norris, p. 212.

²¹ Katz R. S. and Mair P., „Changing Models of Party Organisation and Party Democracy“, *Party Politics* 1 (1), 1995, p. 5–28.

²² Scarrow S., „The ‘paradox of enrollment’: Assessing the costs and benefits of party membership“, *European Journal of Political Research* 25, 1994, p. 41–60.

Visuomenės individualizacijos ir partijų modelio pokyčio teorijos, regis, suteikia įtikinamą paaiškinimą, kodėl Vakaruose mažėja partinė narystė, tačiau nepaaiškina, kodėl partijos narių skaičius ypač mažas ir dar labiau mažėja pokomunistinėse demokratijose. Ar yra pagrindo tvirtinti, kad dėl mažo partijų narių skaičiaus kaltas komunistinis paveldas? Richardas Rose'as, pavyzdžiui, teigia, kad neigiamą patirtis iš komunistų partijos valdymo laikų lemia išplitusį nepasitikėjimą partijomis šiose šalyse ir demobilizuoja rinkėjus²³. Nors jis pats nepaaiškina, koku būdu šis nepasitikėjimas veikia partinę narystę, galima spėti, kad socialinės normos pokomunistinėse šalyse neskatina dalyvauti partijose, kaip numato bendrųjų paskatų modelis, o priešingai – silpnina paskatas dalyvauti. Kitas panašus aiškinimas menką partinės narystės lygį galėtų sieti su bendroju dalyvavimo politinėje ir pilietinėje veikloje lygiu. Kaip teigia M. M. Howardas, vidutinis dalyvavimo bet kokių visuomeninių organizacijų veikloje lygis pokomunistinėse šalyse yra gerokai žemesnis negu Vakaruose ar naujosiose poautoritarinėse demokratijose. Vienas iš paaiškinimų, jo manymu, yra nepasitikėjimas komunistinėmis organizacijomis²⁴. Galiausiai, pokomunistinėse šalyse yra gerokai menkesnės socialinės skirtys, kurių pagrindu galėtų formuotis kolektyvinė tapatybė, skatinanti emocinį prisirišimą prie partijos ir / ar ideologines paskatas dalyvauti jose.

Apibendrinant, menką ir mažėjančią partinę narystę gali paaiškinti „pasiūlos“ teorijos, pabrėžiančios visuomenės nenorą stoti į partijas dėl individualizacijos, nepasitikėjimo partijomis ir kt., ir „paklausos“ teorijos, akcentuojančios pačių partijų nenorą plėsti narystę. Abu šiuos aiškinimus aprėpia pilietinio savanoriškumo ir bendrųjų paskatų teorijos, susisteminančios individo motyvus stoti arba nestoti

²³ Rose R., „Mobilizing demobilized voters in post-communist societies“, Working Paper. Strathclyde Univ., Glasgow (United Kingdom). Centre for the Study of Public Policy, 1995, <http://www.march.es/ceacs/Publicaciones/working/archivos/1995_76.pdf>, 2010 04 02.

²⁴ Howard M. M., *The Weakness of Civil Society in Postcommunist Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 105.

į partiją. Šiame straipsnyje nesiekama šių teorijų tikrinti, tačiau jos suteiks pagrindą gilesnei gautų rezultatų interpretacijai.

2. Partinės narystės vertinimas visuomenėje: kokybinių duomenų analizė

Šioje dalyje pristatomi kokybinio tyrimo – giluminių interviu su nepartiniais žmonėmis – duomenys, surinkti 2008 m. vasarą kartu su Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto studentų mokslinės draugijos nariais. Tyrimui pasirinktas Alytaus miestas ir Alytaus rajonas, taigi apimtos dvi savivaldybės ir keletas skirtingo dydžio gyvenviečių. Iš viso atlikta daugiau kaip 30 interviu su įvairaus amžiaus, išsilavinimo ir profesijos žmonėmis. Taikyta tikslinė kvotinė atranka. Interviu įrašyti ir transkribuoti.

Stengiantis išsiaiškinti žmonių nuostatas dėl partijų, buvo klausiama, ar jie norėtų būti partijos nariais, ar sutiktų, jei būtų kviečiami į partiją, kuo, jų nuomone, partiniai skiriasi nuo nepartinių, kodėl, jų manymu, kiti žmonės stoja į partijas, ir kt. Taip pat buvo siekiama nustatyti partijų įsiskverbimo į vietos politiką lygį, klausiant žmonių, ar partiniai turi kokių nors privilegijų, ar jų savivaldybėje dauguma pareigūnų yra partiniai, ar, keičiantis valdžiai, yra keičiami administracinio personalo darbuotojai ir pan.

2.1. Ką reiškia būti partiniu: partiškumo sampratos

Nors žmonių nebuvo tiesiogiai klausiama, ką reiškia priklausyti partijai, iš atsakymų į kitus klausimus išryškėjo kelios skirtingos partiškumo sampratos. Vienas iš ne kartą pasikartojusių partijos vertinimų yra **partija kaip darbas**, kaip tam tikras specifinis užsėmimas, kuriam reikia turėti laiko, atitinkamų žinių ir galbūt pašaukimą. Keletas citatų iš interviu gerai iliustruoja tokį požiūrį: „Na čia irgi savotiškas toks darbas, ir laiko užimtumas, man atrodo, tai irgi reikia turėti ir laiko... Kiti šeimom atsidavę“ (ūkininkė, 45 m.). „[Aiškinant, kodėl

nenori būti partijos nare] O Jėzau... Reikia išmanyti, reikia suprast. Kiekvienas dirbam, ką mokam..." (kirpėja, 32 m.).

Kaip matyti iš citatų, politika šiuo atveju suprantama kaip profesionalų užsiėmimas.

Kita partiškumo samprata yra, kad dalyvavimas partijoje taip pat savotiškas užsiėmimas, tačiau čia jaučiamas tam tikras „antikinis“ politikos kaip pilietinės dorybės, atsidėjimo viešiesiems reikalams atpalvis: „Bet jeigu jis jau įstoja į partiją, jis jau nori turbūt gal daugiau išsiskirti kažkaip iš kitų, nori galbūt pasireikšti, nori tarnaut žmonių gerovei“ (pensininkas, buvęs mokytojas, 80 m.). „Galbūt [norėčiau stoti]. Galbūt kažką galėčiau nuveikti miesto labui, valstybės labui“ (prekybos vadovas, 31 m.). Šiuo atveju partiškumas suprantamas kaip pilietiškumas, kaip **pilietinė saviraiška** ir garbė, stoti į partiją reikia ne specifinės kvalifikacijos ar kitų išteklių, o atitinkamos nuostatos, noro dirbti bendruomenei. Turbūt neatsitiktinai tokia samprata buvo būdinga aukštesnio išsilavinimo ir socialinio statuso žmonėms nei prieš tai aprašytieji.

Dar viena partiškumo samprata priklausymą partijai sieja su buvimu valdžioje, **priklausymu valdančiajam elitui**: „Ne visi gali būti partiniai, reikia ir eilinių kad būtų. [...] Partija ar bendrija kokia, na tai kas nors [kas] valdo, tvarko, o kiti yra eiliniai (pensininkė, buvusi mokytoja, 84 m.). Įdomu, kad informantė, nors ir turinti aukštąjį išsilavinimą, nė kiek nepretenduoja į šį statusą, suprasdama, kad priklausymas elitui reikalauja tam tikrų psichologinių savybių („ne ta prigimtis, kur į partijas. Sakau, eilinis...“), o partinius vertina tik teigiamai: „K: O kaip Jūs pati vertinate partinius žmones? R: Na jeigu jie dori, sąžiningi, tikrai matosi, kad jie dirba savo kraštui, tai labai labai džiaugiamės ir vertiname.“

Partiškumą kaip elitiškumą, tačiau visai kita prasme, supranta kita informantė. Atsakydama į klausimą, ar norėtų būti partijos nare, ji teigia: „Jei kviestų [stoti į partiją], tai bandyčiau. Kodėl gi ne? Pabandyt geresnio gyvenimo“ (pensininkė, buvusi prekybininkė, 62 m.). Matyti, kad čia partija suprantama kaip **privilegija**, priėjimas prie

išteklių. Nors, tiesiogiai klausiami apie partinių turimas privilegijas, daugelis informantų pripažino, kad partiniai tikriausiai jų turi, toks partiškumo supratimas buvo būdingas labai nedaugeliui informantų. Iš kokybinių duomenų negalima daryti išvadų apie tam tikros nuostatos paplitimą, tačiau galima teigti, kad turimi duomenys nerodo tendencijos, jog žmonių sąmonėje būtų masiškai išsigalėjęs iš sovietmečio atėjęs partiškumo kaip privilegijos supratimas.

Visai kitoks nei minėtos partiškumo sampratos yra **partijos kaip susisaistymo, priklausomybės** supratimas. Ne vienas informantas, klausiamas, kodėl nenorėtų būti partijos nariu, minėjo nepriklausomybės vertinimą: „Šiaip sau aš nežinau, man tos partijos visada buvo priešingas dalykas. Man niekada nereikalinga buvo ta partija. *Kam man reikia būt priklausomai nuo kažko, kad aš galiu būt laisva*“ (pensininkė, buvusi siuvėja, 71 m.). Priklausymas partijai reiškia išsipareigojimą, tam tikrus suvaržymus: „[Partija] turi savo kažkokius įstatus, kažkokius, kam atstovauja, irėmina į rėmus kažkokius“ (vyrėjas, 44 m.). Vieni tuos suvaržymus priima kaip pozityvą, įvertina komandinio darbo ir išsipareigojimo reikšmę: „Partiniai yra, sakysime, išitraukę į kažkokį *judėjimą komandinį*. O nepartinis daugiau, sakysime, išreiškia galbūt savo pažiūras, bet jisai nepriklauso, nėra prisaisytas kažkam, tas pats [skirtumas] *kaip vedęs* ir gyvenantys kartu nesusituokę“ (verslininkas, 38 m.). Kiti, priešingai, priklausomybę partijai vertina neigiamai, kaip paklusimą vadovybei: „Stosi į partiją, jie tau pasakys... savo nuomon[ės] ten neturi, ten yra vadai, ten yra nutarimai...“ (darbininkas, 61 m.).

Galiausiai kai kurių informantų pasisakymuose buvo galima, nors ir ne visai tiesiogiai, išvelgti **partiškumo kaip šališkumo**, politinio susisaistymo sampratą. Pavyzdžiui, klausiamo, ar nepriklauso partijai, informantė atsako: „Ne, [aš] tokia neutrali“ (paštininkė, siuvėja, 46 m.). Kita kalbinta pašnekovė partinius žmones sulygino su religingais: „Kaip žmogus religiją renkasi, ir aš galiu su bet kokios religijos žmogum bendrauti, taip ir su tos partijos žmogum, galiu su bet kokios partijos žmogum bendrauti“ (paštininkė, 42 m.).

Apibendrinant galima matyti, kad visos partiškumo sampratos sukasi aplink vieną iš trijų bruožų: partiškumo kaip specifinio užsiėmimo, partiškumo kaip elitiškumo ir partiškumo kaip susisaistymo. Kiekvienas šių bruožų, kaip matyti, gali turėti ir teigiamą, ir neigiamą konotaciją. Susisaistymas gali būti suprantamas kaip savanoriškas išsipareigojimas, įsitikinimų stiprumas ir kaip priklausomybė nuo vadovų, nuomonės neturėjimas. Elitinė partinių žmonių padėtis gali būti vertinama kaip tam tikrų vertingų savybių turėjimas arba tiesiog kaip nepelnyta privilegija. Partiškumas kaip specifinė veikla vienu vertinama teigiamai – kaip svarbi ir garbinga, kitų – kaip neįdomi, nereikalingas laiko eikvojimas.

2.2. Piliečių santykio su partijomis tipai

Analizuodami žmonių nurodytas priežastis, kodėl jie nestoja į partiją, galime visus informantus suskirstyti į keturias grupes: 1) kuriems įstoti į partiją neleidžia aplinkybės, jų pačių savybės (senyvas amžius, išsilavinimo trūkumas ar pan.); 2) kurie į partiją nestoja dėl principingo ar kritiško požiūrio į partijas; 3) kurių nedomina partinė veikla ir 4) potencialius partinius, t. y. tuos, kurie teigiamai žiūri į partinę narystę ir yra nusiteikę stoti į partiją.

Norint geriau perprasti nestojimo į partiją motyvus ir priežastis, verta įdėmiau pažvelgti į skirtingus piliečių santykio su partijomis tipus – sugrupuoti žmones pagal jų požiūrį į partijas ir savo asmeninį santykį su jomis (žr. 1 lentelę). Kiekvienam tipui priskirtų informantų sociodemografinės charakteristikos leis kelti tam tikras hipotezes apie tam tikrą požiūrį į partiškumą lemiančius objektyvius veiksnius.

Pirmajai grupei – pozityviai žiūrinčių į partinę narystę, bet negalinčių stoti į partiją dėl tam tikrų aplinkybių – priskirtini trys tipai: pasyvusis, apsukrusis ir kuklusis idealistas. „Apsukrieji“ partinę narystę suvokia kaip privilegiją ir pozityviai žiūri į galimybę tapti partijos nariu. Šie žmonės įsitikinę, kad partinė narystė atveria kelius ir galimybes karjerai: „Raskit nors vieną partijos narį – bet kurios

1 lentelė. Santykio su partija tipai

<i>Tipas</i>	<i>Apibūdinimas</i>	<i>Informantai</i>
Apsukrusis	Partiją supranta kaip privilegiją, norėtų stoti, nebent neleidžia amžius ar kitos aplinkybės	Pensininkė, buvusi prekybininkė, 62 m.; pensininkė, buvusi buhalterė, 68 m.
Pasyvusis	Neturi reikiamų savybių (kvalifikacijos) partinei veiklai, bet iš principo nieko prieš stoti, jei kas kviestų	Ūkininkė, 45 m.; bedarbė, 53 m.; darbininkas, 30 m.
Kuklusis idealistas	Domisi politika, tačiau nestotų į partiją dėl reikiamų savybių stokos, nenori būti našta partijai	Pensininkė, buvusi mokytoja, 79 m.; neįgalusis, buvęs statybininkas, 59 m.; pensininkė, buvusi mokytoja, 84 m.; paštininkė, 42 m.
Dorasis aktyvistas	Aktyvus politiškai, turi nuomonę, dalyvauja politikoje, bet nestoja į partiją, nes neranda atitinkančios savo aukštus standartus	Pensininkas, buvęs mokytojas, 80 m.
Skeptiškasis aktyvistas	Labai skeptiškai žiūri į partijas ir į stojančiuosius, nors iš principo neatmeta galimybės stoti. Partiškumą šiais laikais sulygina su sovietmečiu	Neįgalusis, 61 m.
Nepriklausomas	Partiją traktuoja kaip laisvės suvaržymą, nenori pasiduoti kolektyvinei nuomonei	Pensininkė, buvusi siuvėja, 71 m.; virėja, 44 m.; mokytoja, 27 m.; studentė, 19 m.
Apolitiškas skeptikas	Visiškai nesidomi politiniu gyvenimu, nieko neišmano apie partijas, politika jam labai tolimas ir nešvarus reikalas	Namų šeimininkė, 26 m.; prekių priėmėja, 35 m.; siuvėja, 42 m.
Pragmatikas	Nemato naudos iš stojimo į partiją	Autošaltkalvis, 22 m.; studentė, 30 m.
Potencialus partinis	Planuoja stoti į partiją, nori kažką nuveikti miesto, valstybės labui, rimtai žiūri į partinį susisaistymą, supranta jo prasmę	Verslininkas, 38 m.; prekybos vadovas, 31 m.

Šaltinis: kokybinis partiškumo nuostatų tyrimas, 2008 m.

partijos narį – kad jis nedirbtų! Visi dirba! Ir jie ne gatves šluoja, ne parkus valo, ne medžius genėja, bet jie dirba gerą darbą!“ Šio tipo žmonės į partiją nestoja tik dėl to, jog nemano, kad tinka, pavyzdžiui, dėl amžiaus: „Kur jau aš – sena boba – reikalinga kam... *Jauniems nėra kur įsitaisyti...*“ (pensininkė, buvusi buhalterė, 68 m.); „Aš jau per sena. Man šešiasdešimt du [dveji] metai. Bet jeigu man būtų penkiasdešimt, tai jau aš tikrai, tikrai sukčiausi! *Jau ieškočiau tiesiog „blato“ vadinamo ir sukčiausi!* Dabar jau aš per sena“ (pensininkė, buvusi prekybininkė, 62 m.).

„Pasyviojo“ tipo informantai partinę narystę taip pat vertina teigiamai, tačiau nepabrėžia privilegijų. Buvimą partijos nariu jie, regis, suvokia kaip tam tikrą garbę. Šie žmonės iš principo būtų nieko prieš stoti į partiją, jei kas nors kviestų, tačiau supranta, kad neturi tam tinkamos kvalifikacijos ar reikalingų savybių. Tai dažniausiai žemesnio socialinio statuso, politiškai nesusisaisinę žmonės, menkai tesidominantys politika. Į savo galimybes stoti į partiją žiūri gana skeptiškai, nes turi menką subjektyvios kompetencijos jausmą: „K: Ar norėtumėte būti partijos nariu? R: Ne. K: O kodėl nenorėtumėte? R: Per mažai smegenų“²⁵ (darbininkas, 30 m.). Visi šio tipo žmonės kaip esminę kliūtį stoti į partiją minėjo išsilavinimo trūkumą, tačiau čia taip pat pasikartojė amžiaus motyvas: „Dabar tai ne, dabar tai ne, jaunesniems gal reikia, man tai jau ne, 53 metai, tai jau jau...“ (bedarbė, 53 m.); „Jau per sena gal...“ (ūkininkė, 45 m.).

Trečiasis „kukliojo idealisto“ tipas išsiskiria labai pozityviu, kiek idealizuotu partinių žmonių vertinimu. „[Partiniai yra] na, veiklūs žmonės, kurie... Tai labai gerai, kurie stoja ir jie dirba, stodami tikisi kažką padaryt Lietuvai“ (buvęs statybininkas, aktyviai besidominantis politika žmogus, 59 m.). Į partiją jie patys nestoja todėl, kad nesijaučia tinką partinei narystei, tačiau ne tiek dėl menkos subjektyvios kompetencijos jausmo (šie žmonės domisi politika, yra gana išprusę, gerbiami savo bendruomenėje), kiek dėl suvokimo, kad partiniam

²⁵ „K“ žymimi klausėjo žodžiai, „R“ – respondento.

žmogui reikia ne vien supratimo apie politiką: „Ne ta prigimtis, kur į partijas [tiktų]. Sakau, [esu] eilinis...“ (pensininkė, buvusi mokytoja, 84 m.). „Be abejo, kvietė [į partiją]. Ne, ne, kadangi aš į politiką grynai... Aš domiuosi politika, bet nenoriu į politiką kištis, kadangi ne tas išsilavinimas [...] na ne tam skirtas, ne politikas“ (buvęs statybininkas, 59 m.).

Antroji grupė žmonių į partiją nestoja dėl savo principingo požiūrio į partijas. Nors tokių informantų pasitaikė nedaug, pagal nusiteikimą partijų atžvilgiu juos vis dėlto verta dalyti į du tipus: „dorojo aktyvisto“ ir „skeptiškojo aktyvisto“. Dorasis aktyvistas yra politiškai aktyvus, turi nuomonę politiniais klausimais, dalyvauja politinėje veikloje, bet nestoja į partiją, nes neranda atitinkančios savo aukštus standartus: „Už tai, kad nematau dar tokios idealios partijos, kad tikrai tarnautų žmonėm, o ne sau“ (pensininkas, buvęs mokytojas, 80 m.). Nors ir ne kartą kviestas stoti į partiją, šis informantas teigia kol kas negalįs apsispręsti stoti: „Būtinai kvietė! Sakau, dabar dar aš neradau, nematau tokios partijos, kad jau galima, atvirai...“

„Skeptiškojo aktyvisto“ tipo informantas daugeliu požiūriu panašus į prieš tai aptartą „dorąjį aktyvistą“: yra toks pats politiškai išprusęs, aktyvus, buvo kviestas stoti į partiją. Tačiau jo požiūris į partijas yra daug skeptiškesnis. Jis į partiją žvelgia kaip į klaną ar mafiją: „Čia tik kad klanas. Įstok, tai mes padarysim, tave įstumsim“, o stojančiuosius į partijas taip pat vertina kritiškai: „Nu toks... atvirai... užpakalių laižymas ir viskas“ (neįgalusis, 61 m.).

Trečiajai, gana gausiai grupei priklauso žmonės, kurie į partiją tiesiog nenori stoti, nes jų nedomina partinė veikla. Pagal tai, kodėl partinė veikla jiems nepriimtina, šiuos informantus galima skirstyti į kelis smulkesnius tipus: nepriklausomojo, apolitiško skeptiko ir pragmatiko. Nepriklausomajam tipui galima priskirti gana nemažai įvairių sociodemografinių charakteristikų informantų, kurie partiją traktuoja kaip suvaržymą ir nenori stoti būtent todėl, kad nenori būti priklausomi. Šiam tipui priskirtini jauni žmonės, kuriuos būtų galima sulyginti su Ronaldo Ingleharto apibūdinamais postmaterialistais, ne-

mėgstančiais hierarchijos ir kolektyvizmo, mėgstančiais individualią saviraišką: „K: Kaip apibūdintum žmogų, kuris yra partijos narys? R: Gal silpnesnė asmeninė iniciatyva, nu nežinau... [...] Ta prasme, gal jis labiau yra linkęs pasiduoti grupės nuomonei ir silpniau reiškia asmeninę“ (studentė, 19 m.). Partinė veikla informantei neatrodo įdomi ir verta dėmesio, pilietiškumą, jos manymu, galima reikšti kitais būdais: „Man gal elementariai ir laiko stigtų, nes man kiti dalykai svarbesni. Aš šiaip stengiuosi domėtis tais dalykais, vis tiek eini balsuoti ir panašiai, kažkiek turi būti pilietiškai aktyvus.“

Panašiai nenorą stoti į partiją pagrindžia ir kita jauna informantė, turinti aukštąjį išsilavinimą: „Nesu tokio būdo, kad galėčiau, kaip pasakyti, būti partijos dalimi, neturėti savo nuomonės, pagal tai, kaip nusprendė partija“ (mokytoja, 27 m.). Vis dėlto negalima teigti, kad „nepriklausomojo“ tipas būdingas vien tik jaunimui. Partiškumą kaip laisvės suvaržymą, kolektyvinės nuomonės primetimą suvokia ir kiti, labai įvairaus amžiaus ir socialinio statuso informantai: „R: Kiekviena partija turi savo, vienos partijos vienas dalykas tinka, kitos kitas, šiuo atveju esu nepriklausomas žmogus, laisvas (*pabrėžiančiai*). K: Tai šiuo atveju partija suvaržo? R: Manau, kad ko gero, nes nu kaip, [partija] turi savo kažkokius įstatus, kažkokius, kam atstovauja, įrėmina į rėmus kažkokius“ (virėja, 44 m.). „Kam man reikia būt priklausomai nuo kažko, kad aš galiu būt laisva. Aš galiu balsuoti, už ką noriu, kaip noriu, o ne ką man nurodys ten kažkur tai iš aukščiau“ (pensininkė, buvusi siuvėja, 71 m.).

Antrajam šios grupės tipui, kurį galima pavadinti „apolitiško skeptiko“ tipu, priklauso žmonės, kurių visiškai nedomina politinė veikla. Kai kurie iš jų išvis nesidomi politiniu gyvenimu, nebalsuoja rinkimuose, nieko nežino apie partijas: „K: Ir niekada anksčiau nebalsavot? R. Ne, niekada (*su tam tikru pasididžiavimu*). Nesu balsavus už nieką niekad. [...] Mano vyras, aš tik su vyru gyvenu, tai jisai irgi visiškai nesidomi. Jisai tai išvis. Gal nė nežino, kas prezidentas Lietuvos (*juokiasi*). Jis visiškai nesidomi tokiais dalykais“ (namų šeimininkė, 26 m.). „Nepažįstu tų partijų, nežinau [...] aš tikrai niekada

nestočiau į partiją ir aš jom visai nesidomiu [...]“ (prekių priėmėja, 35 m.). Tai žmonės, visiškai atitrūkę nuo politikos, viešųjų reikalų, gyvenantys savo asmeninių, vietinių reikalų pasaulyje: „Mano gyvenimo centre mano šeima yra, mano šeima, mano darbas, mano viskas. Tai yra mano gyvenimo tikslas, mano butis. Mergaitę, matot, mažą užaugint ir yra čia mano gyvenimo tikslas. Valgyt, galų gale, padaryt, išvažiuot, pailsėt, darbą turiu dirbt. Nu, ir tas toks uždaras ratas“ (prekių priėmėja, 35 m.).

Galiausiai paskutiniajam šios grupės tipui – „pragmatikui“ – galima priskirti žmones, kurie nestoja į partijas todėl, kad nema-to naudos: „K: O kodėl nenorėtumėte? R: Nežinau, neįdomu. [...] K: O jeigu Jūsų draugas kvieštų, ar stotumėte? R: Ne. Nebent ko-kios naudos būtų. O taip...“ (autošaltkalvis, 22 m.). Partinė veikla šių žmonių suprantama kaip priemonė siekti savo interesų arba būdas aktyviai dalyvauti politikoje, siekti politinės karjeros: „Vat ne... nu, kažkaip man tiesiog kažkaip tokia veikla, aš nematau, tarkim, naudos iš jos, šiaip kaip būna tie nariai, ten ne savivaldybėse, ne Seime, tai nematau iš to naudos...“ (studentė, 20 m.).

Be visų šių aptartų į partijas nestojančių tipų kaip atskirą galima išskirti potencialaus partinio tipą. Tai žmonės, jaučiantys dalyvavimo partijoje prasmę ir rimtai galvojantys tapti partijos nariais. „R: Jeigu nori kažką sąžiningai padaryti dėl miesto bėdų, išaugs toks poreikis, tai tu privalai būti. Tu negali būti vienas. Tai faktiškai gal ir bus lai-kas, kada tikrai tapsiu gal partijos nariu. K: O kodėl dabar dar nesa-te? R: Kadangi dar nesu apsisprendęs, su kuriais susieti savo likimą“ (verslininkas, 38 m.). Partinę narystę šie žmonės mato kaip būdą da-ryti įtaką politikai, įnešti savo indėlį į bendruomenės gerovę. Iš šių žmonių nusiteikimo matyti, kad esminių kliūčių stoti į partiją nėra, reikia tik laiko apsispręsti arba paraginimo, pakvietimo.

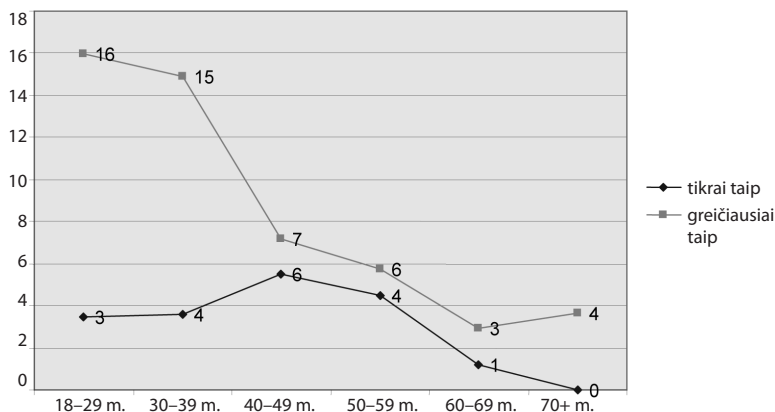
3. Partinės narystės potencialas ir nedalyvavimo partijose priežastys: kiekybinių duomenų analizė

Kokybinių duomenų analizė leido pamatyti požymių į partinę narystę įvairovę, padėjo suprasti žmonių motyvus stoti ar nestoti į politinę partiją. Tačiau kokybiniai duomenys neleidžia įvertinti nuostatų paplitimo visuomenėje, daryti patikimų apibendrinimų. Todėl tolesnei nedalyvavimo partijose priežasčių analizei pasitelkiami 2005 m. vykdytos reprezentatyvios kiekybinės visuomenės apklausos duomenys. Apklausa atlikta Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto užsakyму. Apklausti 1005 vyresni nei 18 m. Lietuvos gyventojai taikant daugiapakopę tikimybinę atranką.

Apklausoje respondentų buvo klausiama, ar iš principo, nekalbant apie jokiais konkrečias Lietuvoje veikiančias partijas, jie sutiktų tapti politinės partijos nariu. Tų, kurie pasirinko atsakymus „tikrai taip“ arba „greičiausiai taip“, toliau buvo klausiama, kodėl jie šiuo metu nėra partijos nariai, o tų, kurie atsakė „greičiausiai ne“ arba „tikrai ne“ – kodėl nesutiktų (nenorėtų) tapti partijos nariu. Apklausa rodo, kad į partiją sutiktų stoti apie 11 proc. žmonių. Tai gerokai viršija vidutinį partinių žmonių procentą Vakarų šalyse, taigi galima teigti, kad partinės narystės potencialas Lietuvoje yra visai nemažas.

Svarbu pažymėti, kad noras stoti į partiją stipriai koreliuoja su amžiumi. Mažiausiai į partijas linkę stoti vyresni nei 60 m. žmonės (žr. pav.). Kaip matėme iš kokybinių duomenų, vyresni žmonės dažnai iš karto atmeta stojimo į partiją galimybę – ne tiek dėl to, kad jiems partiškumas asocijuotųsi su komunistų partija ar pan., bet dėl to, kad senyvas amžius laikomas kliūtimi narystei, partinė narystė siejama išskirtinai su jaunu, darbingu amžiumi²⁶. Jei iš kiekybinės analizės išmestume vyresnius nei 60 m. žmones ir žvelgtume į 18–59 m. žmonių nusiteikimą dėl partijų, partinės narystės potencialas pakiltų net iki 15 proc.

²⁶ Tai gana stebina – juk pensinio amžiaus žmonės turi daugiau laisvo laiko, poreikio bendrauti, taigi kaip tik galėtų būti labiau linkę stoti į partiją.

Pav. Nusiteikimas stoti į partiją pagal amžiaus grupes

Šaltinis: Vilmorius, 2005.

Kaip matyti iš pav., tvirtai pasiryžusių stoti į partijas daugiausia yra tarp 40–59 m., o palankiai žiūrinčių daugiausia tarp 18–39 m. respondentų. Šioje amžiaus grupėje beveik penktadalis palankiai žiūri į stojimą į partiją galimybę. Tarp vyriausios žmonių grupės respondentų norinčių stoti į partiją tėra vos 4 proc.

Klausiant žmonių, kurie teigiamai žiūri į partinės narystės galimybes, kodėl šiuo metu jie nėra partijos nariai, išryškėjo viena akivaizdžiai vyraujanti priežastis: „niekas nekvietė“. Šį atsakymo variantą pasirinko net 65 proc. potencialių partinių. Antroje vietoje buvo atsakymas „šiuo metu nėra laiko, galimybių būti partijos nariu“ (27 proc.), kitus atsakymo variantus (nusivylimą politika, dėmesio vertų partijų nebuvimą ir pan.) rinkosi gerokai mažiau respondentų (plačiau žr. „Lietuvos politinės partijos: struktūrinio ir funkcinio pajėgumo tyrimas“ baigiamąją ataskaitą). Turint omenyje teorijoje pabrėžiamą rekrutavimo svarbą ir kokybinio tyrimo duomenis, toks atsakymų pasiskirstymas nestebina: tie žmonės, kurie iš principo nėra prieš stojimą į partijas, patvirtindavo, kad tikrai stotų, jei būtų pakviesti.

Toje pačioje apklausoje buvo klausta, „ar per paskutinius 5 metus jus kas nors agitavo tapti kokios nors politinės partijos nariu?“

Neigiamai į šį klausimą atsakė 86,5 proc. respondentų, teigiamai tik 10,6 proc., neprisiminė 2,9 proc. Sunku įvertinti tokių rezultatą, neturint palyginamųjų kitų šalių duomenų, tačiau akivaizdu, kad verbuojant naujus partijų narius yra neišnaudotų galimybių.

Apklausoje apie nedalyvavimo priežastis buvo klausiama ir tų, kurie teigia nenorintys tapti partijų nariais. Nors atsakymų variantai buvo formuluojami neturint kokybinio tyrimo duomenų, kai kurie pasiūlytų atsakymų sutampa su tais, kurie buvo išsakomi pačių žmonių giluminių interviu metu. Tai leidžia iš dalies įvertinti kokybinio tyrimo metu aptiktų tipų paplitimą visuomenėje. 2 lentelėje galima matyti visus atsakymų į klausimą „Kodėl nesutiktumėte (nenorėtumėte) tapti politinės partijos nariu?“ variantus. Respondentams buvo leidžiama pasirinkti iki trijų atsakymų. Apie pusę respondentų nurodė tik vieną priežastį, kiti pasirinko du arba tris atsakymus. 2 lentelėje atskirai pateiktas pirmosios nurodytos priežasties procentinis pasiskirstymas ir visų trijų atsakymų pasiskirstymas.

2 lentelė. *Nenorėjimo būti partijų nariu motyvai (proc.)*

<i>Kodėl nesutiktumėte (nenorėtumėte) tapti politinės partijos nariu?</i>	<i>Pirmasis atsakymas (proc.)</i>	<i>Visi trys atsakymai (proc.)</i>
Neturiu politinei veiklai reikalingų savybių	26,6	30,7
Politinė veikla manęs nedomina	26,3	37,2
Neturiu pakankamai laiko	7,1	15,8
Manau, kad politika yra nešvarus užsiėmimas	11,7	25,5
Nėra nė vienos vertos partijos	3,9	11,8
Nemanau, kad galėčiau eiti pakankamai rimtas pareigas partijoje, o kitu atveju manęs tokia veikla nedomina	1,9	7,9
Manau, kad niekas dėl mano dalyvavimo nepasikeistų, todėl nėra prasmės to daryti	7,1	31,3
Politikai turi prastą įvaizdį, todėl nenorėčiau juo tapti	1,9	15,2
Kita	0,3	0,6
Iš viso	100 proc.	176 proc.

Šaltinis: Vilmorus, 2005.

Bene dažniausiai buvo minimos dvi nestojimo į partiją priežastys: „neturiu politinei veiklai reikalingų savybių“ ir „politinė veikla manęs nedomina“. Kaip matėme iš kokybinių duomenų, pirmoji priežastis būdinga „pasyviojo“, „kukliojo idealisto“ ir „apsukriojo“ tipams. Antroji – labiausiai „apolitiško skeptiko“, iš dalies „pragmatiko“ bei „nepriklausomojo“ tipams. Trečiąją iš dažniausiai pasirinktų atsakymų „Manau, kad niekas dėl mano dalyvavimo nepasikeistų, todėl nėra prasmės to daryti“ gana sunku interpretuoti, nes kokybiniame tyrime toks atsakymas nepasitaikė. Neaišku, ar šį atsakymo variantą pasirinkę žmonės turi skeptišką nuomonę apie partijas, ar greičiau racionaliai vertina vieno žmogaus galimybes daryti įtaką kolektyviam veiksmui (plg. Mancuro Olsono kolektyvinio veiksmo teoriją). Greičiausiai šis variantas buvo dažnai pasirinktas dėl to, kad skamba kaip racionalus nedalyvavimą pateisinantis argumentas.

Pragmatišką atsakymą „Nemanau, kad galėčiau užimti pakankamai rimtas pareigas partijoje, o kitu atveju manęs tokia veikla nedomina“ pasirinko santykinai nedaug (apie 8 proc.) respondentų. Nėlabai daug (apie 11 proc.) yra ir atsakiusiųjų „Nėra nė vienos vertos partijos“, t. y. pasirinkusių „dorojo aktyvisto“ tipui būdingą motyvą. Atsakymai „Manau, kad politika yra nešvarus užsiėmimas“ ir „Politikai turi prastą įvaizdį, todėl nenorėčiau juo tapti“ galėtų būti būdingi ir „skeptiškojo aktyvisto“, ir „apatiško skeptiko“ tipams. Gaila, tačiau kiekybinėje apklausoje nebuvo paminėtas dar vienas kokybinio tyrimo metu išryškėjęs motyvas – politinių pažiūrų nepriklausomybės vertinimas, taigi negalime patikrinti, kokiai daliai žmonių būdingas toks požiūris į partiškumą.

Apibendrinant, kiekybiniai duomenys rodo gana didelį partinės narystės potencialą Lietuvoje ir paneigia plačiai paplitusi įsitikinimą, kad pagrindinė nestojimo į partiją priežastis – nusivylimas politika ar neigiamas partijų vertinimas. Kiekybiniai duomenys patvirtina kokybinių interviu metu išryškėjusią tendenciją, kad į partijas dažniausiai nestojama dėl savikritiško savo galimybių vertinimo arba nesidomėjimo politika.

Išvados

Žvelgiant į pasaulinį kontekstą, Lietuvos politinės partijos negali pasigirti dideliu narių skaičiumi. Tačiau į Lietuvą šiuo požiūriu galima žvelgti kaip į tipišką pokomunistinio Vidurio ir Rytų Europos regiono atstovę. Partinė veikla šiose šalyse užsiima labai mažas specifinis žmonių ratas. Dalyvavimas partijos veikloje nėra įprastas būdas dalyvauti politikoje. Šio straipsnio tikslas buvo ištirti, ar ir kodėl Lietuvos gyventojai nelinkę stoti į partijas.

Lietuvos žmonių požiūrio į partinę narystę ir nestojimo į partiją priežasčių analizės rezultatai puikiai atitinka pilietinio savanoriškumo teoriją: dauguma žmonių nestoja į partijas todėl, kad negali, arba todėl, kad nenori, arba todėl, kad jų niekas nekvieta. Kokybinio tyrimo duomenys vis dėlto leidžia pamatyti daugiau: parodo, kodėl žmonės negali arba kodėl nenori stoti į partiją. Analizė parodė, kad šalia tradicinių išsilavinimo ar laiko trūkumo veiksnių vienas iš labai svarbių „negalėjimo“ motyvų yra amžius. Tai atspindi ir kiekybinė analizė, atskleidžianti, kad jauni žmonės Lietuvoje labiausiai linkę stoti į partijas. Tai gana netikėtas atradimas, turint omenyje, kad Vakaruose partijų narių amžiaus vidurkis yra labai didelis ir būtent partijų nesugebėjimas pritraukti jaunimo yra didžiausia problema.

Nenoras stoti į partiją, kaip numato teorija, dažniausiai susijęs su nesidomėjimu politika, atitrūkimu nuo viešojo gyvenimo. Tačiau kokybinis tyrimas atskleidė dar vieną reikšmingą nenoro būti partiniu priežastį, kurios nenumato pilietinio savanoriško teorija – nepriklausomybės vertinimas, nenorėjimas priklausyti hierarchinei organizacijai. Šio motyvo svarbos Lietuvoje nepaaiškina ir R. Ingleharto teorija, nes šią nestojimo į partiją priežastį minėjusius žmones vargiai galėtume priskirti prie postmaterialistų.

Norinčiųjų stoti į partijas motyvai atitinka bendrųjų paskatų teoriją: žmonės siekia partinės narystės arba dėl selektyvių paskatų, t. y. privilegijų, kurias gali suteikti partinė narystė, arba dėl kolektyvinių paskatų – noro prisidėti prie bendrojo gėrio siekimo. Tačiau darant ko-

kybinį tyrimą nepavyko aptikti jokios ideologinių paskatų ir emocinio prisirišimo prie partijos įtakos, kuri pabrėžiama Vakarų demokratijų tyrimuose. Į partinę narystę Lietuvoje nežiūrima kaip į tam tikros idėjos, savo grupės parėmimą, bet greičiau kaip į specifinę elitinę veiklą. Tai, matyt, galėtų paaiškinti ganėtinai menkas pačių Lietuvos partijų ideologinis susisaistymas ir neryškios socialinės takoskyros²⁷.

Tyrimo duomenys nepatvirtina populiarios „komunistinio paveldo“ teorijos. Nors kokybinis tyrimas neleidžia daryti griežtų apibendrinimų, iš jo akivaizdu, kad neigiamas partinių žmonių vertinimas nėra plačiai paplitęs. Kiekybiniai duomenys taip pat rodo, kad neigiamas požiūris į partinę veiklą nėra svarbiausia nestojimo į partiją priežastis. Nors dažnai pabrėžiamas žmonių nepasitikėjimas partijomis, klausiami apie partinę narystę arba konkrečiai apie partinius, žmonės nebuvo linkę juos vertinti neigiamai, sieti su parsidavėliškumu, karjerizmu ar pan.

Kiekybinės apklausos duomenys parodė, kad partinės narystės potencialas Lietuvoje visai nemažas: į partiją norėtų stoti apie 11 proc. žmonių, o iš jaunimo – net iki 20 proc. Tačiau net 86 proc. teigia negavę kvietimo, nebuvę paraginti užsiimti partine veikla. Šie rezultatai rodo „paklausos“ teorijos teisingumą: partinė narystė yra menka visų pirma todėl, kad partijos nededa didelių pastangų rekrutuoti naujus narius. Kita vertus, tokioje visuomenėje, kurioje partinė narystė traktuojama kaip elitinė veikla, o ne kaip kolektyvinės tapatybės išraiška, naujus narius rekrutuoti gali būti labai sudėtinga ir brangu.

LITERATŪRA

Dalton R. and Wattenberg M., eds., *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2000.

Dalton R. J., *Citizen Politics in Western Democracies*, Chatham, New Jersey: Chatham House Publishers, 1996.

²⁷ Plačiau apie tai žr. Ramonaitė A., sud., *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atsivimas ir ideologijos*, Vilnius: Versus aureus, 2009.

Howard M. M., *The Weakness of Civil Society in Postcommunist Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Inglehart R., *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997.

Inglehart R., *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton: Princeton University Press, 1990.

Jungerstam-Mulders S., ed., *Post-Communist EU Member States: Parties and Party Systems*, Ashgate, 2006.

Katz R. S. and Mair P., „Changing Models of Party Organisation, and Party Democracy“, *Party Politics* 1 (1), 1995, p. 5–28.

Lewis Paul G., *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*, London and New York: Routledge, 2000.

Mair R. and van Biezen I., „Party Membership in Twenty European Democracies 1980–2000“, *Party Politics* 7 (1), 2001, p. 5–21.

Norris P., *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Ramonaitė A., sud., *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos*, Vilnius: Versus aureus, 2009.

Rose R., „Mobilizing demobilized voters in post-communist societies“, Working Paper. Strathclyde Univ., Glasgow (United Kingdom). Centre for the Study of Public Policy, 1995, <http://www.march.es/ceacs/Publicaciones/working/archivos/1995_76.pdf>, 2010 04 02.

Scarrow S., „The ‘paradox of enrollment’: Assessing the costs and benefits of party membership“, *European Journal of Political Research* 25, 1994, p. 41–60.

Scarrow S., „Parties without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment“, Dalton R. and Wattenberg M. (eds.), *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 2000.

Seyd P. and Whiteley P., *Labour's Grass Roots: The Politics of Party Membership*, Oxford: Clarendon Press, 1992.

Seyd P. and Whiteley P., *New Labour's Grassroots: The Transformation of the Labour Party Membership*, Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 2002.

Van Biezen I., *Political Parties in New Democracies: Party organization in Southern and East-Central Europe*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire; Palgrave Macmillan, 2003.

Van Biezen I., Mair P., and Poguntke T., „Going, Going... Gone? Party Membership in 21st Century“, Paper Presented to the workshop on „Political parties and Civil Society“, ECPR Joint Sessions, Lisbon, April 2009.

Verba S., Schlozman K. L., Brady H., *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*, Harvard University Press, 1995.

Whiteley P., Seyd P., and Billinghurst A., *Third Force Politics. Liberal Democrats at the Grassroots*, Oxford: Oxford University Press, 2006.

Whiteley P., Seyd P., and Richardson J., *True Blues: The Politics of Conservative Party Membership*, Oxford: Clarendon Press, 1994.

Žiliukaitė R., „Ką renkamės – laisvę telktis ar likti nuošalyje?“, Žiliukaitė R. ir kiti, *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 20–42.

Žvaliauskas G., *Ar partijos Lietuvoje yra demokratiškos?*, Kaunas: Technologija, 2007.

SUMMARY

WHY PEOPLE DO NOT JOIN POLITICAL PARTIES? ANALYSING THE ATTITUDES OF LITHUANIANS TOWARDS PARTY MEMBERSHIP

Partisan activity has been the main and the most important mode of institutionalized political participation (in addition to electoral participation) in the modern democracy. Even though mass party membership is a distinct feature of modern political system (although not necessarily democratic), since 1960-ies the decline of party membership is observed in many democratic countries. Lithuania is a typical example of post-communist region, where party membership is regarded as a specific elitist activity rather than an ordinary practice of political involvement.

In the article, the attitudes of Lithuanians towards party membership are analyzed to answer the question if and why people are not keen to join political parties. Public attitudes are explored using the data of a representative public opinion survey carried out in 2005 and qualitative data of in-depth interviews with ordinary people collected in 2008. Using a mixed method research strategy, the article analyses the image of political parties in Lithuania, determines the potential of party membership and investigates the dominant reasons of avoiding partisan activity.

In the first part of the article, the theories explaining partisan activity are presented. In addition to Civic voluntarism model and General incentives theory used by Paul Whiteley and Patrick Seyd to explain partisan activity, the broader theories explaining changes of political culture and transformation of party models are discussed. Moreover, the theoretical arguments for the exceptionalism of post-communist societies are presented.

In the second part of the article, the analysis of the qualitative data is presented. The exploration of public attitudes reveals that partisan activity can be perceived in several different ways: as a specific occupation, as a civic self-expression, as belonging to power elite, as a privilege, as dependence, and as partiality. These images of

parties held by people are related to their attitudes towards party membership. The reasons provided by the people of not joining political parties can be grouped into three groups: 1) the lack of necessary resources or personal characteristics (e.g. old age, low education, etc.); 2) critical attitudes towards political parties; 3) dislike of partisan activity because of indifference towards politics or individualism and appreciation of personal independence.

In the third part, the quantitative data drawn from the public opinion survey is analysed. The data shows a surprisingly high potential of party membership in Lithuania: about 11 percent of all respondents and about 20 percent of respondents in the age group of 18–39 have an inclination to join a political party. However, 87 percent of individuals admit that they were not invited to join a political party during the last 5 years. This proves that Lithuanian political parties are not active in expanding their membership.

The quantitative data approve the trends observed from the qualitative research. The two most popular reasons of not joining a party are the lack of resources or necessary characteristics (surprisingly, young age seems to be one of the most important of them) and an indifference towards politics. These two motives fit well into the Civic voluntarism model. Disappointment with politics or a negative attitude towards political parties in general, contrary to expectations, proved to be of secondary importance. The importance of individualist attitudes, i.e. the avoidance of commitment and appreciation of independence, unfortunately, could not be evaluated due to the lack of data.

Summing up, the analysis of Lithuanian case suggests that low party membership in post-communist countries might be explained by low demand rather than low supply. In other words, we should look for the explanation of low enrolment in the process of recruitment of party members rather than in the attitudes of people. The research do not provide any evidence for a popular theory of “communist legacy” claiming that a “bad” image of parties inherited from communist regime accounts for the low party membership in post-communist societies. On the contrary, the data demonstrate rather positive attitudes towards partisan activity among Lithuanian population.